

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МОРСЬКИХ ФАХІВЦІВ

С. А. Волошинов

Херсонська державна морська академія
просп. Ушакова, 20, м. Херсон, 73009, Україна. E-mail: s_voloshinov@ukr.net

Актуалізовано проблему удосконалення професійної підготовки майбутніх морських фахівців в умовах розвитку інформаційного суспільства. Як методологічну основу формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців в умовах інформаційно-технологічного освітнього середовища визначено цільові орієнтири морської освіти, принципи та підходи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців. Охарактеризовано такі методологічні підходи: особистісно-орієнтований, аксіологічний, індивідуальний, системний, цілісний, синергетичний, компетентнісний, комплексний, діяльнісний, культурологічний, інформаційний, праксеологічний. Виділені методологічні основи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців існують у взаємозв'язку й інтеграції і завдяки діяльності суб'єктів професійної підготовки (викладачів і студентів) працюють на досягнення основної мети – удосконалення професійної підготовки майбутніх морських фахівців.

Ключові слова: морські фахівці; професійна підготовка; методологічні підходи; професійна компетентність.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МОРСКИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

С. А. Волошинов

Херсонская государственная морская академия
проспект Ушакова, 20 г. Херсон, 73009, Украина. E-mail: s_voloshinov@ukr.net

В статье актуализирована проблема совершенствования профессиональной подготовки будущих морских специалистов в условиях развития информационного общества. Как методологическая основа формирования профессиональной компетентности будущих морских специалистов в условиях информационно-технологической образовательной среды определены целевые ориентиры морского образования, принципы и подходы формирования профессиональной компетентности будущих морских специалистов. Охарактеризованы такие методологические подходы: личностно-ориентированный, аксиологический, индивидуальный, системный, целостный, синергетический, компетентностный, комплексный, деятельностный, культурологический, информационный, праксеологический. Выделенные методологические основы формирования профессиональной компетентности будущих морских специалистов существуют во взаимосвязи и интеграции и благодаря деятельности субъектов профессиональной подготовки (преподавателей и студентов) работают на достижение основной цели – совершенствование профессиональной подготовки будущих морских специалистов.

Ключевые слова: морские специалисты; профессиональная подготовка; методологические подходы; профессиональная компетентность.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Система морської освіти в Україні є важливим елементом суспільно-економічного життя і державного устрою, що спрямована на вирішення такого стратегічного завдання як забезпечення конкурентоспроможності у морській галузі. Зростання професійного «людського капіталу» у морській галузі створює потенціал для економічного розвитку країни, що у свою чергу залежить від стану і якості професійної морської освіти. Отже перед професійною педагогікою постають питання підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх морських фахівців у закладах вищої освіти, яке може бути вирішено шляхом формування чіткого уявлення про процес формування їх професійної компетентності, зокрема в умовах розвитку інформаційного суспільства. Реалізація цього задуму передбачає визначення стратегії наукового пошуку, обґрунтування методологічних основ формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців.

Широкого дослідження набули питання методологічних основ формування готовності майбутніх учителів до різних аспектів професійної діяльності (І. В. Гавриш, Є. М. Смирнова-Трибульська, В. І. Ша-

хов та ін.), а також інші характеристики майбутніх фахівців різних спеціальностей, а саме: навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти (П. Г. Лузан), культури професійного спілкування студентів вищих аграрних навчальних закладів (С. М. Амеліна), професійної компетентності майбутніх економістів (Н. М. Самарук), комунікативних умінь студентів економічного університету (Т. Л. Шепеленко), інформаційної культури майбутнього соціального працівника (О. С. Повідайчик), культури ділового спілкування майбутніх міжнародників-аналітиків (О. О. Рембач), психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу (О. І. Гура), інформаційної культури у студентів ЗВО прикладного та декоративного мистецтва (М. М. Близнюк) тощо.

Деякі аспекти формування професійної компетентності морських фахівців висвітлювалися у працях українських дослідників, зокрема: І. В. Сокол висвітлював формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін, М. І. Шерман та В. О. Чернікова – питання формування іншомовної професійної компетентності майбутніх судноводіїв засобами інформа-

ційно-комунікаційних технологій, О. П. Попова – сутність професійної компетентності майбутніх судноводіїв, Н. Слюсаренко та Л. Ліпшиць – формування соціокультурної особистості майбутнього судноводія на засадах компетентнісного підходу, М. І. Шерман та О. М. Безбах – формування інформаційної культури майбутніх інженерів-судноводіїв, О. Тимофєєва – сформованість соціально-комунікативної компетентності в майбутніх судноводіїв, І. М. Смирнова – формування технічної компетентності майбутніх фахівців судноводіння у процесі навчання технічних дисциплін, О. М. Сорока – формування психологічної готовності майбутніх фахівців морського транспорту до екстремальних ситуацій професійної діяльності, О. В. Роменський – формування комунікативної компетентності маубутніх моряків тощо.

Питання формування професійної компетентності і професійних якостей морських фахівців висвітлювали С. В. Глікман (майбутніх судноводіїв), Л. Д. Герганов (рядового плавскладу), М. І. Бабишена (майбутніх суднових офіцерів), О. О. Дендеренко, В. Ф. Теніщева, В. О. Філоненко, Л. Г. Ходус (майбутніх морських фахівців) та ін.. Проте методологічні основи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців в умовах інформаційно-технологічного освітнього середовища не набули ґрунтового дослідження у вітчизняних та закордонних науково-педагогічних дослідженнях.

Мета дослідження полягає у характеристиці методологічних основ формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців в умовах інформаційно-технологічного освітнього середовища.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Вирішення поставленої мети здійснювалося на методологічній базі, що включала філософські, психологічні й соціологічні теорії системного аналізу (Е. Г. Юдін, В. М. Волкова, А. О. Денисов) та теорії цілісності процесу професійної підготовки спеціалістів (В. П. Беспалько, Л. Н. Бородин, Ю. Г. Татур). Спираючись на дослідження Є. М. Дорожжина та Е. Ф. Зеєра [1] та розуміючи методологію як вчення про організацію будь-якої діяльності [2], за методологічну основу формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців в умовах інформаційно-технологічного освітнього середовища нами було обрано: цільові орієнтири морської освіти, принципи та підходи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців.

Цільові орієнтири морської освіти можуть поділені на глобальні і локальні. Перші визначаються у міжнародних документах. Зокрема у Міжнародній конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) 1978 року зазначається, що установам з підготовка моряків потрібно забезпечувати чітке визначення цілей освіти й підготовки та пов'язаних із цим стандартів компетентності, яких необхідно досягнути, та встановлення рівнів знань, розуміння та професійних навичок, відповідних екзаменам та оцінкам, які вимагаються Конвенцією.

Другі визначаються на національному рівні, відповідними законодавчими документами, та поло-

женнями у кожному морському навчальному закладі. Так у Херсонській державній морській академії визначаються такі цілі навчання фахівців річкового та морського транспорту: 1) формування загальнонаукового та природничо-наукового знання; 2) формування інтегральної фахової компетентності; 3) підвищення рівня фахової компетентності, забезпечення конкурентоздатності на ринку праці; 4) задоволення потреб різних соціальних замовників [3].

У світі цілі морської освіти пов'язують із цілями сталого розвитку. Адже суднопластво має прямий і істотний вплив на сталий розвиток. Обсяги світової торгівлі зростають щорічно на 4%: найшвидше зростання за п'ять років. Суднопластво сприяє глобальній торгівлі завдяки транспортуванню 80% світової торгівлі за обсягом і 70% за вартістю найбільш фінансово ефективним і енергоефективним способом [4]. Морський транспорт важливий з соціальної точки зору, оскільки він створює великі можливості для роботи більше 1,6 мільйонам мореплавців [4] і ще більше берегового обслуговуючого персоналу. Також суднопластво значно впливає як на морське, так і на повітряне середовище. Нарешті, у всіх згаданих аспектах країни, що розвиваються, відіграють вирішальну роль і постійно збільшують свою частку в суднопластві [5].

На думку ІМО, першою метою сталої морської освіти і навчання є належним чином підготовлені й освічені моряки з акцентом на підвищення кваліфікації та оновлення освіти, а другою є підготовка та навчання морських фахівців, які не працюють у морі (юридичні, інженерні, судові та портові робітники), особливо в країнах, що розвиваються [6]. Проте, наразі немає обговорення того, чи потрібно установам морської освіти і навчання вносити будь-які зміни до своїх навчальних планів або інших процесів у світлі сталого розвитку.

Цілі навчання майбутніх морських фахівців в Україні визначені у Стандарті вищої освіти України за спеціальністю 271 Річковий та морський транспорт (бакалаврський рівень) [7]. Отже основними *цільовими орієнтирами* формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців є набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, необхідних для: зайняття посад осіб командного складу морських та річкових суден (за спеціалізаціями); роботи на підприємствах, в установах та організаціях, що забезпечують експлуатацію флоту, управління рухом суден та безпеку суднопластва; продовження навчання на другому рівні вищої освіти. Професійна компетентність складається з переліку загальних, спеціальних (фахових) та фахових компетентностей, які є загальними для всіх спеціалізацій.

Крім ціннісних орієнтирів методологічним підґрунтям формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців виступають *принципи*. Вони визначають способи організації практичної освітньої діяльності з формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців. В основу відбору принципів формування професійної компетентності морських фахівців покладено фактор можливості її реалізації в ситуаціях, що імітують мор-

ську діяльність, посилюючи ефективність реалізації в навчальному процесі єдності всіх принципів. У наукових дослідженнях та методико-педагогічних працях запропоновані різні принципи професійної підготовки, вищої освіти, організації навчання морських фахівців та ін.. Зокрема Л. В. Ліпшиць визначає, що модель формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів базується на принципах гуманістичної спрямованості освітнього процесу (поєднання цілей суспільства та особистості, визнання останньої в якості суб'єкта освітнього процесу); діалогу культур (взаємозв'язок рідної та інших культур та базується на тому, що мова є відзеркаленням тієї чи іншої культури); оптимальності навчання (оптимальний відбору змісту освітньої діяльності, що пов'язане з проникненням соціокультурної інформації у професійну діяльність майбутніх судноводіїв); системності навчання (послідовний, виважений, науковий підхід до змісту навчальної діяльності майбутніх судноводіїв у процесі соціально-гуманітарної підготовки; вибір форм, методів, засобів організації навчання та їх відповідність критеріям оцінювання результатів; забезпечує єдність внутрішніх зв'язків і відношень з навколишнім полікультурним середовищем, цілісність соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв); індивідуалізації навчання (переорієнтація навчального процесу на особистість майбутнього судноводія міжнародних рейсів, вибір оптимальної освітньої навчальної програми для майбутніх фахівців відповідно до рівня сформованості їх соціокультурної компетентності; адаптування програми й умов навчання до можливостей курсантів; актуалізація внутрішньої мотивації, особистісної зацікавленості, значущості, формування ціннісного ставлення до процесу навчання); опори на досвід того, хто навчається (життєвий, соціальний, побутовий, досвід роботи у полікультурному середовищі); елективності навчання (передбачає надання часткової свободи у виборі цілей, завдань, змісту, джерел, форм розвитку чи формування соціокультурної компетентності) [8].

В. В. Чернявський вважає, що зміст і методи навчання фізики курсантів спеціальності «Річковий та морський транспорт» в умовах їх диверсифікації мають формуватися з дотриманням принципів фундаментальності, наступності, прикладної та професійної спрямованості освітнього процесу. є уміння роботи у галузі інформаційно-комунікативних технологій, вирішення виробничих проблем у екстремальних та аварійних ситуаціях, а також уміння, пов'язані з безпекою судноплавства та експлуатації суднового обладнання, комунікації у багатонаціональних екіпажах та ін. [9].

М. К. Зорченко виділив такі дидактичні принципи, що визначають мотивацію професійної діяльності курсантів в період плавальної практики: системності і цілісності в змісті програми плавальної практики, в поняттях і методах прикладних аспектів теоретичних знань, в об'єкті набуття практичного досвіду, в початковому стані «мотивації професійної діяльності», в задачах її подальшого розвитку з позиції системності та цілісності знань; індивідуально-

сті, стимулюючого розвитку особистісних мотивів курсантів, які впливають на його поведінку і ставлення до вибору професії, навчально-професійної діяльності, вибору місця роботи; саморозвитку особистості, що визначає готовність курсантів до самостійного вивчення професії, морського життя, людських відносин, англійської мови для самостійного застосування знань у професійній і навчальній діяльності; наступності і структурності в змісті гуманітарних, професійних знань для використання їх на практиці для пізнання майбутньої професії [10].

Спираючись на відомі теорії в цьому відношенні (Г. О. Бокарева, С. У. Гончаренко, М. К. Зорченко, О. М. Касьянов, О. А. Комарова, Л. В. Ліпшиць, М. А. Репін, Е. А. Тіхонов) нами узагальнено такі принципи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців:

- імітації професійно-виробничих ситуацій – використання у навчанні імітаційної підготовки для максимального наближення до реальних умов професійної діяльності спеціаліста, зокрема у екстремальних ситуаціях;
- тренажерного моделювання – наукова організація навчально-тренажерних центрів з використанням тренажерних технологій, систем моделювання і симуляцій, імітаційних фізичних моделей, комп'ютерного моделювання, а також методик моделювання й аналізу ситуацій, що склалися в реальних умовах на судах;
- інтегративності й професійної спрямованості – обумовлює інтегративний характер змісту морської освіти як з дисциплін гуманітарної, інженерно-технічної, так і фізичної підготовки, включаючи психологічну готовність до діяльності в екстремальних умовах мореплавання;
- професіональної мобільності – спрямованість навчання на оволодіння здатністю швидко освоювати нове освітнє, професійне, соціальне і національне середовище, технології та знання;
- соціальної обумовленості – опора на систему цінностей, норм і правил, що склалися в суспільстві, досвід професійної поведінки у морській галузі;
- багатопрофільної орієнтації – освоєння нових видів діяльності з урахуванням специфіки завдань морської транспортної підготовки;
- безперервності професійної освіти – забезпечення «освіти через усе життя» і спрямованість професійної підготовки на постійне вдосконалення особистісного потенціалу та відтворення якісної робочої сили;
- спадкоємності – пов'язування та координація планів підготовки морських фахівців різного рівня;
- диверсифікації – забезпечення різноманіття освітніх послуг (формальна та неформальна освіта);
- якості професійної освіти – орієнтація на задоволення потреб суспільства та ринку праці в кваліфікованих морських фахівцях і відповідність їх підготовки міжнародним стандартам;
- особистісної спрямованості – задоволення потреби особистості в різноманітні якісних освітніх послуг, надання свободи вибору їх і забезпечення пріоритету особистості в побудові своєї освітньої програми;

- гуманізації освіти як процесу і результату його переорієнтації на особистість з метою її соціального захисту в ринкових умовах;

- випереджаючого характеру освіти – трансформація професійної підготовки майбутніх морських фахівців шляхом розвитку та впровадження інноваційних форм, методів, технологій та засобів навчання, які дозволяють підвищити рівень адаптації випускників до перспективних потреб ринку праці та зростання вимог до якості робочої сили з боку працедавців;

- інтеграції освіти, науки і виробництва – здійснення практико-орієнтованої підготовки морських фахівців, зокрема завдяки запрошенню висококваліфікованих викладачів-практиків, укладання договорів співробітництва з високотехнологічними компаніями, удосконалення організації виробничих та переддипломних практик.

Крім того за умови здійснення формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців в інформаційно-технологічному освітньому середовищі мають враховуватися такі принципи:

- інформаційності – передбачає проектування і реалізацію структури, зв'язків, процесів та управління в системі ЗВО на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та інтелектуальних систем;

- технологічності – спрямування навчання морських фахівців на вивчення сучасних технологій морської галузі (автономне судно, робототехніка, системи штучного інтелекту тощо) та інформаційно-комунікаційних технологій;

- суб'єктності – зміна ролі і функції викладача, перетворення його в фахівця-консультанта, тьютора, що додає нові зобов'язання й уміння у його викладацькій діяльності;

- інноваційності – відмова від традиційного методу навчання і перехід до індивідуальної підготовки морського фахівця засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

- самостійності – збільшення долі самостійної роботи та її методичного і матеріально-технічного забезпечення, акценту на мотивованість у навчанні;

- комп'ютеризації – підготовка навчально-методичних матеріалів та контрольних заходів на основі врахування особливостей мережної технології навчання майбутніх морських фахівців.

Сукупність принципів, що визначають методологічні основи формування професійної компетентності морських фахівців, обумовлюють завдання вибору методологічних підходів.

І. В. Сокол вибрав такі підходи до формування у майбутніх судноводів професійної компетентності під час вивчення фахових дисциплін: диференційований, задачний, особистісно-діяльнісний, андрагогічний і системний. Диференційований підхід до навчання курсантів, на його думку, передбачає упровадження рівневого підходу до навчання, підсилення ролі самостійної роботи та її організацію у типологічних групах. При задачному підході до вивчення фахових дисциплін формування знань і досвіду виконання професійних дій відбувається в такій послідовності: створення системи спеціальних

задач і практичних завдань до кожного розділу навчальної дисципліни; побудова викладу матеріалу у вигляді створення проблемних ситуацій, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, на основі яких здійснюється постановка задач; організація навчальної діяльності курсантів, орієнтованої на розв'язання поставленої задачі разом із викладачем та розробка алгоритму розв'язування задач даного типу; залучення курсантів до самостійного розв'язування опрацьованого типу задач різних рівнів складності. Основні позиції особистісно-діяльнісного, андрагогічного і системного підходів автором покладено в основу технології та педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх судноводів [11].

О. М. Касьянов пропонує застосовувати у навчально-виховному процесу в цивільних морських вузах конструктивно-креативний підхід до формування готовності курсантів морських ЗВО до діяльності в екстремальних ситуаціях, що проявляється в сукупності взаємопов'язаних зовнішніх і внутрішніх факторів при проектуванні тренажерно-професійного навчання з урахуванням специфіки морських професій і спрямованості креативної підготовки курсантів цивільного морського ЗВО. Як підтверджує його дослідження застосування цього підходу дозволяє сформуванню у курсантів зацікавлену позицію розвитку професійного мислення, особистісної готовності до саморозвитку, особистісних якостей (відповідальність, дисциплінованість, старанність, рішучість, мобільність) [12].

Грунтуючись на аналізі праць вітчизняних [13] та закордонних науковців, при вирішенні проблеми формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців ми обмежили наше дослідження на таких *методологічних підходах* як особистісно-орієнтований, аксіологічний, індивідуальний, системний, цілісний, синергетичний, компетентнісний, комплексний, діяльнісний, культурологічний, інформаційний, праксеологічний.

Спрямування професійної підготовки майбутніх морських фахівців на досягнення високого рівня професійної компетентності в особистісному і професійному розвитку, насамперед, можливо за умови застосування особистісного та аксіологічного підходів.

Особистісно-орієнтований підхід базується на тому, що однією з властивостей особистості виступає суб'єктність, підкреслюючи факт присутності суб'єктності у кожній особистості. Цей підхід ставить у центр професійної підготовки особистість майбутнього морського спеціаліста та його освітню діяльність у пізнанні себе і своєї майбутньої професії, переорієнтує увагу професійної підготовки майбутніх морських фахівців з оволодіння професією на особистісний потенціал майбутнього фахівця. Роль педагога в процесі реалізації особистісно-орієнтованого підходу змінюється: він позиціонується як наставник і друг для студента, який співпрацює з ним не з тільки навчальною метою, а й з метою виховання в ньому якостей, необхідних як для успішного кар'єрного і професійного зростання майбутнього фахівця так і для індивідуального розвитку.

Як зазначає К. П. Осадча, в епоху інформатизації та глобалізації важливість гуманістичної позиції у суспільстві не втрачається, а набуває нових рис і завдань. Залишаючи основною цінністю буття людину, сучасний гуманізм акцентує увагу на особистості, яка здатна до самонавчання, самовиховання, самореалізації та самовдосконалення; наголошує на діалогічному способі розвитку будь-якої ідеї та діалогічній стратегії дій у міжособистісних взаєминах суб'єктів; спирається на розум і досягнення наукового прогресу у вирішенні людською поставлених завдань у досягненні щастя, свободи і прогресу в усіх сферах своєї діяльності [14].

У формуванні професійної компетентності майбутніх морських фахівців аксіологічний підхід спрямований на виховання універсальних цінностей, які б сприяли порозумінню людства. ЗВО в умовах мінливого суспільства має здійснювати підготовку фахівця, який є носієм гуманітарної культури, тобто людину, здатну зайняти усвідомлену позицію в рамках своєї професії, уміє професійно працювати з інформацією, використовуючи гуманітарні способи її отримання та інтерпретації.

Методологічною основою формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців є необхідність орієнтації на індивідуальні особливості студентів, формування їх особистісних якостей, що визначають індивідуальний стиль діяльності, розробка і супровід індивідуальних програм навчання, тобто індивідуальний підхід.

Парадигма системного підходу в освітньому процесі обумовлюється єдністю методологічних, навчальних, методичних, виховних та організаційно-управлінських підсистем ЗВО, що входять у свою чергу у структуру всієї морської освіти, а також стійких зв'язків між ними як елементами системи професійної підготовки майбутніх морських фахівців. Опора на системний підхід передбачає у процесі професійної підготовки майбутніх морських фахівців наявність таких взаємопов'язаних елементів: мети; суб'єктів (викладачі і студенти), здатних реалізувати намічені цілі; сучасного змісту морської освіти; інноваційних методів, засобів та організаційних форм навчальної діяльності; інформаційно-технологічного освітнього середовища; системи моніторингу якості освіти. Це створює необхідні передумови для формування високого рівня професійної компетентності майбутніх морських фахівців.

Цілісний підхід дозволяє інтегрувати теоретичну і практичну підготовку, навчання, виховання і особистісно-професійний розвиток майбутніх морських фахівців, а також зміст, форми, методи, засоби та технології формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців, узгоджуючи із національними та міжнародними стратегіями морської освіти та галузі.

З позиції синергетичного підходу всі системи містять підсистеми. Синергія (синергічність) означає, що максимальний ефект при формуванні професійної компетентності майбутніх морських фахівців буде досягнутий тільки тоді, коли всі елементи професійної підготовки (підсистеми) будуть взаємодіяти з однією метою – удосконалення професійної

підготовки майбутніх морських фахівців. Тоді ефективність від їх діяльності буде вагомою і сприятиме позитивному результату, адже чим більш організовано і чітко працює система, тим більше ефект синергетичності. Орієнтація на синергетичний підхід передбачає, що навчання студентів має вийти за рамки традиційного, коли викладач є тільки постачальником знань, а студент – пасивним одержувачем знань. Потрібно зробити процес навчання нерівновагим і нелінійним. Синергетичний метод, що приводить до самоорганізації студента, буде набагато ефективніше в використанні, ніж методи, засновані на лінійності плану навчання.

Виділяючи системний, цілісний, синергетичний та диференційно-інтегральний підходи у формуванні професійної компетентності майбутніх морських фахівців, ми визначити складові професійної компетентності як стандартизовану сукупність актуальних загальних і спеціальних компетентностей та фахових компетентностей, що є загальними для всіх спеціалізацій спеціальності «Річковий та морський транспорт», яка дозволяє успішно вирішувати професійні завдання та застосовувати набуті компетентності у професійній діяльності, здатність самостійно приймати рішення та знаходити нестандартні рішення.

Застосування компетентнісного підходу обумовлене переорієнтацією сучасної освіти з підходу на основі знань-умінь-навичок до представлення освітніх результатів у вигляді компетентностей. Це задає вектор подальших змін всієї системи професійної підготовки майбутніх морських фахівців. При організації навчального процесу на компетентній основі у студентів формуються здатності застосовувати весь арсенал компетентностей для вирішення навчальних або практичних завдань і застосовувати це згодом у професійній діяльності. Реалізація компетентнісного підходу передбачає, що викладання навчальних дисциплін в морському ЗВО має здійснювати максимально можливий внесок у формування професійної компетентності та сприяти формуванню максимально можливої кількості компетентностей майбутнього морського фахівця.

Комплексний підхід дозволяє визначити інваріантні форми організації навчальної діяльності студентів, виділити їх цілі, завдання та дидактичні технології, серед яких важливе місце займають комп'ютерні інноваційні технології, що забезпечують умови для підготовки морських фахівців до професійної діяльності в високоавтоматизованій інформаційному середовищі [15].

Діяльнісний підхід до формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців обумовлюється специфікою професійної діяльності моряків. Студенти у процесі професійної підготовки мають засвоїти рішення професійних завдань, зокрема в екстремальних умовах, через оволодіння універсальними прийомами, способами, алгоритмами майбутньої професійної діяльності, які в являють собою проекцію узагальненої структури практичної діяльності морських спеціалістів на конкретне професійне завдання.

Виділяючи культурологічний підхід у форму-

ванні професійної компетентності майбутніх морських фахівців ми спиралися на те, що у вищому морському навчальному закладі третього тисячоліття освітній процес має базуватися на єдності широких фундаментальних і глибоко систематизованих спеціальних знань, а студенти мають оволодіти основами правової, політичної, професійної культури, мати розуміння перспектив розвитку морської галузі, бути високomorальними та широко освіченими професіоналами з високим потенціалом саморозвитку і самореалізації, володіти цінностями загальнолюдської культури. Тобто майбутні морські фахівці мають бути представниками певного соціуму (професійного, національного) та носіями культурних цінностей і традицій, що залежить від формування у процесі професійної підготовки культурних аспектів його майбутньої професійної діяльності.

Інформаційний підхід обумовлює акценти у формуванні професійної компетентності майбутніх морських фахівців на інформаційних процесах у професійній діяльності. Вміння знаходити, обробляти інформацію, оперувати нею і приймати на її основі рішення, є важливим у майбутній професійній діяльності студентів морських ЗВО. Це у свою чергу спонукає до здійснення професійної підготовки в умовах інформаційно-технологічного освітнього середовища, що включає великий арсенал програмно-апаратних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій.

Як зазначають науковці [16], сутність праксеологічного підходу до організації професійної підготовки фахівців полягає в пошуку, відборі та впровадженні в освітню практику різноманітних засобів, необхідних для її здійснення з позицій категорій «раціональність», «ефективність», «технологічність», «естетичність», «валеологічність». Практико-орієнтований підхід до організації професійної підготовки морських фахівців розглядається як методологія оптимізації діяльності суб'єктів освітнього процесу, що передбачає спільну стратегію розгляду успішної діяльності з позицій генерування нового науково-професійного знання (гносеологічний аспект), зміни освітнього середовища (процесуальний аспект), досягнення якості продукту (результативний аспект). Оптимізація професійної підготовки фахівців і її організації на основі праксеологічного підходу передбачає таку взаємодію суб'єктів освітньої практики, яка змінює механізми ресурсного забезпечення цього виду діяльності і передбачає нову якість одержуваного в результаті освітнього процесу продукту.

Важливим у цьому відношенні стануть критерії ефективності професійної підготовки майбутніх морських фахівців в умовах інформаційно-технологічного освітнього середовища, які мають бути розроблені з урахуванням національних і міжнародних стандартів, вимог та потреб ринку праці до кваліфікованих спеціалістів морської галузі.

Виділені методологічні основи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців не є відокремленими одна від одної, а існують у взаємозв'язку й інтеграції, а завдяки діяльності суб'єктів професійної підготовки (викладачів і сту-

дентів) вони працюють на досягнення мети – удосконалення професійної підготовки майбутніх морських фахівців.

ВИСНОВКИ. Аналіз науково-методичних праць дозволив визначити методологічні основи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців, а саме: цільові орієнтири морської освіти, принципи та підходи формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців. Як цільові орієнтири формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців визначено набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, необхідних для: зайняття посад осіб командного складу морських та річкових суден (за спеціалізаціями); роботи на підприємствах, в установах та організаціях, що забезпечують експлуатацію флоту, управління рухом суден та безпеку судноплавства; продовження навчання на другому рівні вищої освіти. На основі узагальнення теорій щодо принципів професійної освіти як методологічне підґрунтя формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців виділено такі принципи: імітації професійно-виробничих ситуацій, тренажерного моделювання, інтегративності й професійної спрямованості, професійної мобільності, соціальної обумовленості, багатопрофільної орієнтації, безперервності професійної освіти, спадкоємності, диверсифікації, якості професійної освіти, особистісної спрямованості, гуманізації освіти, випереджаючого характеру освіти, інтеграції освіти, науки і виробництва, інформаційності, технологічності, суб'єктності, інноваційності, самостійності, комп'ютеризації. Обґрунтовані методологічні підходи (системний, цілісний, синергетичний, компетентнісний, комплексний, діяльнісний) дозволили розробити методологію структурування професійної компетентності морських фахівців та стратегічну спрямованість процесу формування професійної компетентності майбутніх морських фахівців (особистісно-орієнтований, аксіологічний, індивідуальний, культурологічний, інформологічний, праксеологічний підходи).

Перспективи подальшого розвитку цього вбачаються у обґрунтуванні критеріїв ефективності професійної підготовки майбутніх морських фахівців в умовах інформаційно-технологічного освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорожкін Е. М., Зеєр Э. Ф. Методология профессионально-педагогического образования: Теория и практика (теоретико-методологические основания профессионально-педагогического образования). *Образование и наука*. 2014. №. 9 (118). С. 4–20.
2. Новиков А. М. Методология образования. Москва: Эгвес, 2002. 320 с.
3. Звіт ректора Херсонської державної морської академії Ходаковського Володимира Федоровича про роботу у 2013-2017 роках. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://kma.ks.ua/ua/images/academy/norm_doc/zvit_rektora_2017.pdf.
4. UNCTAD. Review of maritime transport 2017. New York – Geneva: United Nations, 2017. 114 p.

5. World seaborne trade [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stats.unctad.org/handbook/MaritimeTransport/WorldSeaborneTrade.html>.

6. IMO. World Maritime Day: a Concept of sustainable maritime transportation system. London: Author, 2013. 32 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.imo.org/en/About/Events/WorldMaritimeDay/WMD2013/Documents/CONCEPT%20OF%20SUSTAINABLE%20MARITIME%20TRANSPORT%20SYSTEM.pdf>.

7. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Галузь знань – 27 Транспорт, спеціальність 271 Річковий та морський транспорт. Київ, 2018. 45 с.

8. Ліпшиць Л. В. Теоретико-методичні засади формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів: *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Вип. 62. Херсон: ХДУ, 2012. 432 с.

9. Чернявський В. В. Особливості фундаментальної підготовки з фізики майбутніх фахівців морської галузі. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Вип. 61. Херсон: ХДУ, 2012. С. 358–362.

10. Зорченко Н. К. Плавательная практика как средство формирования мотивации профессиональной деятельности курсантов морских вузов: *Известия Балтийской государственной академии рыбопромыслового флота: психолого-педагогические науки (теория и методика профессионального образования): научный рецензируемый журнал*. Под ред. д-ра пед. наук, проф. Г. А. Бокаревой. Калининград: Изд-во БГАРФ, № 3 (41), 2017. С.123–132.

11. Сокол І. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін. *Вісник Черніговського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*: Серія: Пед. науки. Чернівці: ЧНПУ, 2011. Вип. 89. С. 393–397.

12. Касьянов О. Н. Педагогические проблемы формирования специальных качеств у курсантов морских учебных заведений в процессе обучения. *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: сборник материалов XIV Международной научно-практич. конф.* / под общ. ред. С.С. Чернова. Новосибирск, 2010. С. 36–38.

13. Огуй С. В. Методологічні основи формування організаційно-методичної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Кременчук. 2019. Вип. 3 (116). С. 58–63.

14. Осадча К. П. Філософські аспекти професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності. *Педагогічні науки*. 2017. 1 (79). С. 169–173.

15. Баляева С. А. Комплексный подход к модернизации образовательного процесса на этапе базовой подготовки специалистов морского флота. *Образование и наука: современные тренды*. 2017. С. 90–100.

16. Марон А. Е., Монахова Л. Ю., Федотова В. С. Педагогическая психология: структура знания и модели реализации в профессиональном обучении. *Человек и образование*. 2012. № 2. С. 27–31.

METHODOLOGICAL BASES OF THE FUTURE MARITIME SPECIALISTS' PROFESSIONAL COMPETENCY FORMATION

S. Voloshynov

Kherson State Maritime Academy

prosp. Ushakova, 20, Kherson, 73009, Ukraine. E-mail: s_voloshinov@ukr.net

Purpose. The article aims to characterize methodological bases of the future maritime specialists' professional competency formation under the conditions of information and technological educational environment. **Methodology.** The scientific methods of analysis, generalization, description and comparison have been used in order to define methodological bases of the future maritime specialists' professional competency formation. **Findings.** As the methodological base of the future maritime specialists' professional competence formation under the conditions of information and technological educational environment in the article such constructs are defined: benchmarks of maritime education, principles and approaches of the future maritime specialists' professional competency formation. Global and local benchmarks of maritime education are presented. As benchmarks of future maritime specialists' professional competency formation we define gaining of competencies by graduands of higher education establishments for: taking positions of ship's staff of river and marine vessels (according to speciality); factory, office and organization job, in the establishments and organizations which ensure fleet maintenance, ship's movement control and safety of shipping; continuation study. Based on the generalization of theories concerning principles of professional education as methodological basis of the future maritime specialists' professional competency formation such principles are identified: simulation of professional industrial situations, simulators' modeling, interactivity and professional direction, professional mobility, social conditioning, multispecialty orientation, continuity of professional education, heredity, diversification, quality of professional education, personal orientation, humanization of education, advanced nature of education, integration of education, science and industry, informativity, machinability, subjectivity, innovation, autonomy, computerization. The main methodological approaches are defined as follows: personality-oriented, axiological, individual, systemic, holistic, synergistic, competency, complex, active, cultural, informational and praxeological ones. **Originality.** The feature of the proposed methodological bases of the future maritime specialists' professional competency formation is that closely reasoned methodological approaches have allowed to develop a methodology for structuring the professional competence of maritime specialists and strategic orientation of the process of forming the professional competence of future maritime professionals. **Practical value.** The research results can be used at preparing educational programs for the training of future maritime specialists. This material will be interesting for researchers in the field of theory and methodology for professional education, training of future maritime specialists. **Conclusions.** The methodological founda-

tions for the formation of the professional competence of future maritime professionals are interconnected and integrated and, through the activities of the subjects of training (teachers and students), work towards the goal of improving the professional training of future maritime professionals.

Key words: marine specialists; professional training; methodological approaches; professional competency.

REFERENCES

1. Dorozhkin, E. M., Zeer, E. F. (2014), "Metodologiya professionalno-pedagogicheskogo obrazovaniya: Teoriya i praktika (teoretiko-metodologicheskiye osnovaniya professionalno-pedagogicheskogo obrazovaniya)" [Methodology of professional pedagogical education: Theory and practice (Theoretical and methodological foundation of vocational teacher education)], *Obrazovaniye i nauka* [Education and science], no. 9 (118), pp. 4-20.
2. Novikov, A. M. (2002), *Metodologiya obrazovaniya* [Methodology of education], Jegves [Egves], Moscow, Russia.
3. Zvit rektora Khersonskoi derzhavnoi morskoi akademii Khodakovskoho Volodymyra Fedorovycha pro robotu u 2013-2017 rokakh [Report of the rector of the Kherson State Maritime Academy Volodymyr Fedorovich Khodakovsky on work in 2013-2017], available at: http://kma.ks.ua/ua/images/academy/norm_doc/zvit_rektora_2017.pdf. (accessed 22.07.2019).
4. *UNCTAD Review of maritime transport 2017* (2017), United Nations, New York – Geneva, USA – Switzerland.
5. World seaborne trade, available at: <https://stats.unctad.org/handbook/MaritimeTransport/WorldSeaborneTrade.html>. (accessed 22.07.2019).
6. *IMO. World Maritime Day: a Concept of sustainable maritime transportation system*, (2013), Author, London, United Kingdom, available at: <http://www.imo.org/en/About/Events/WorldMaritimeDay/WMD2013/Documents/CONCEPT%20OF%20SUSTAINABLE%20MARITIME%20TRANSPORT%20SYSTEM.pdf>. (accessed 22.07.2019).
7. *Standart vyshchoi osvity Ukrainy. Pershyi (bakalavrskiy) riven vyshchoi osvity. Haluzznan – 27 Transport, spetsialnist 271 Richkovyi ta morskyyi transport* [The standard of higher education of Ukraine. The first (bachelor's) level of higher education. Branch of Knowledge - 27 Transport, specialty 271 River and sea transport], (2018), Kyiv, Ukraine.
8. Lipshyts, L. V. (2018), *Formuvannia sotsio-kulturnoi kompetentnosti maibutnikh sudnovodiiv mizhnarodnykh reisiv u profesivnykh dysyplin* [Formation of sociocultural competence of future navigators of international flights in the profession of study of socially humanitarian disciplines]: Ph.D. thesis, Kherson State University, Kherson, 253 p.
9. Cherniavskiy, V. V. (2017), *Teoretychni metodychni zasady navchannia fizyky maibutnikh fakhivtsiv morskoho ta richkovoho transport* [Theoretical and methodological basics of Physics teaching of future specialists of sea and river transport], Ph.D. thesis, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 492 p.
10. Zorchenko, N.K. (2017), *Plavatelnaya praktikakak sredstvo formirovaniya motivatsii professionalnoy deyatel'nosti kursantov morskikh vuzov* [Swimming practice as a means of forming the motivation of professional activity of cadets of marine universities], Ph.D. thesis, Federal State Budgetary Institution of Higher Education "Far Eastern State Technical Fisheries University", Kaliningrad, 153 p.
11. Sokol, I.V. (2011), *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh sudnovodiiv u protsesi vyvchennia fakhovykh dysyplin* [Future navigators professional competence formation in the process of special disciplines study], Extended abstract of Ph.D. thesis, Kherson State University, Kherson, 20 p.
12. Kasianov, O. N. (2017), *Professionalnaya podgotovka kursantov grazhdanskikh morskikh vuzov u deyatel'nosti v ekstremal'nykh usloviyakh* [Professional training of cadets of civil maritime universities in activities in extreme conditions], Ph.D. thesis, Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "Yaroslav-the-Wise Novgorod State University", Velikiy Novgorod, 218 p.
13. Ohui, S. (2019), *Metodolohichni osnovy formuvannia orhanizatsiino-metodychnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia* [Methodological basis of forming organizational competence of future specialists in service industry], *Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University*, no. 3(116), pp. 58-63.
14. Osadcha, K. P. (2017), *Filosofski aspekty profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do tiutorskoi diialnosti* [Philosophical aspects of future teachers training to the tutor activity], *Pedahohichni nauky* [Pedagogical sciences], no. 1 (79), pp. 169-173.
15. Balyayeva, S. A. (2017), *Kompleksnyy podkhod k modernizatsii obrazovatel'nogo protsessu na etape bazovoy podgotovki spetsialistov morskogo flota* [An integrated approach to the modernization of the educational process at the stage of basic training of specialists of the navy], *Obrazovaniye i nauka: sovremennyye trendy* [Education and science: modern trends], pp. 90-100.
16. Maron, A. E., Monakhova, L. Y., Fedotova, V. S. (2012), *Pedagogicheskaya praktsiologiya: struktura znaniya i modelirealizatsii v professional'nom obuchenii* [Pedagogical praxeology: knowledge structure and implementation models in vocational training], *Chelovek i obrazovaniye* [Human and education], no. 2, pp. 27-31.

Стаття надійшла 19.09.2019.